

Af Slægtninge havde Aslak i Thrøndelagen havt en Moster, Fru Elsebe Ottedatter (Rømer), Enke efter Rigsraaden Jacob Fastulfssøn og Besidderinde af Østraat.¹⁾ Til hende har han vist staaet i et kjærligt Forhold, hvilket sees deraf, at hun skjænkede sin Søstersøn Erkebispem Jordegods med sine Sønners (Narves og Mads's) Samtykke.²⁾ Den gamle Dame tænkte endog paa at give sig i Provent til Erkebiskoppen.³⁾ Ogsaa Aslaks egen Søstersøn, Henrik Jenssøn (Gyldenløve) stod ham nær, traadte i hans Tjeneste og fik Jordegods af ham som Gave.⁴⁾ Aslaks Søster Elsebe var 1419 gift med en svensk Adelsmand Johan Molteke, men om hun i et tidligere Ægteskab har været gift med Henrik Jenssøns Fader, eller om en anden Søster var dennes Moder, kjender jeg ikke. Henriks Søn var den bekjendte Hr. Nils Henrikssøn, der altsaa maa have været beslægtet med sin endnu mere bekjendte Frue, Inger, i fjerde Led, og de maa derfor have havt Dispensation til sit Ægteskab. Maaskee har den nidarosiske Kannik Olaf Henriksøn (1485) været Hr. Nils's Broder. En Paul Henrikssøn, der i Top. Journ. H. 27, 176 kaldes hans Broder, er derimod tvivlsom.

1) I Norsk hist. Tidsskr. III. 227 har jeg ved en Feiltagelse gjort Fru Elsebe til en Datter af Svale Ottessøn, hvis Søster hun var.

2) Aslaks Jordebog 28, 91, 95, 101, 111.

3) Dipl. Norv. III. No. 834.

4) Dipl. Norv. V. No. 731.

XXIII.¹⁾

LEDIGHED EFTER ASLAK.

HENRIK (KALTEISEN). OLAF II.

1452—1453.

1459—1474.

Ved Aslaks Død valgte Domcapitlet til hans Efterfølger sin Medbroder Mag. Olaf Thronddssøn. Han var 1430 indskreven som Studerende i Rostock og havde 1438 i Greifswald, hvorhen Universitetet midlertidig var henlagt paa Grund af Uroligheder, erhvervet Magistergraden. Skjønt han i Matriklen anføres som *pauper*, var han dog af højere Æt. Om Faderen vides vel Intet, men Farfaderen Hr. Thorald Sigurdssøn havde været Rigsraad og forekommer i vigtige Statsacter, saaledes i Kalmar 1397. Sandsynligvis maa man i Nidaros have befundet sig i Forlegenhed med, hvorledes Confirmationen af en Erkebiskop skulde søges, thi med Curien i Rom havde Forbindelsen længe været omtrent afbrudt, og nu var ogsaa Baselerconciliet sprængt. I 1448 havde man i Sverige valgt en ny Erkebiskop, den bekjendte Jøns Bengtssøn Oxenstjerna. Han havde sendt sine Fuldmægtige til Basel for der at søge sin Bekræftelse, men Sendebudene vare indbyrdes uenige, og en af dem drog saa til Rom, hvor Nicolaus V (1 April 1449) ogsaa udnævnte Jøns til Erkebiskop, men kun paa Betingelse af,

1) Den større Del af nærværende Capitel er skrevet paa Gruudlag af et af mine tidligere Skrifter: Kong Christiern I.s norske Historie 1448—1458, (Christiania Universitets Program i Anledning af Kjøbenhavns Universitets Firehundredaarsfest 1879). Alle Kilder ville der findes angivne og selve Begivenhederne udførligere fortalte.

at han skulde fordømme Baselerforsamlingen.¹⁾ Nu efter at denne var opløst og en stærk Reaction til Fordel for Pavedømmet indtraadt, var det vel ei tvivlsomt, at Rom var det rette Sted, men efter saa lang Tids Forløb, vilde der sikkert opstaa mange Vanskeligheder — især Pengefordringer —, inden Forholdet kunde bringes i Orden.

I ethvert Fald var fra Nidaros af neppe noget Skridt gjort i denne Retning, da Kong Christiern I i Juli Maaned 1450 kom til Byen for at blive kronet. Han medbragte en Æventyrer af den aller-værste Sort, Marcellus, en forløben Franciscaner, sandsynligvis en Tydsker. Denne Mand havde i Rom opnaaet Provision og Indvielse som Biskop af Skaalholt, Fuldmagt som Generalcollector af samtlige Indtægter i Norden o. s. v. og anmassede sig derhos selv Titel af Legat. Han var en slu og som Cancellist vistnok brugbar Mand, og han havde forstaaet at indynde sig hos den for saadanne Personer let tilgængelige Christiern. Denne elendige Mand vovede at fæste sine Øine paa den ledige Erkestol.

Kong Christiern, der lod sig krone (maaske af Marcellus, som i det mindste ved denne Leilighed nævnes først blandt alle tilstedeværende Rigsraader) protesterede mod Olaf Thronssøns Valg. Han paastod, at han havde Ret til at „præsentere“ Biskopper i Norge, og ankede over, at man ikke før Valget havde indhentet hans Samtykke. Efterat de tilstedeværende norske Biskopper, deriblandt Marcellus selv, havde ageret Voldgiftsmænd mellem Kongen og Capitlet, maatte dette naturligvis falde til Fode. Der blev nemlig dømt saaledes, at Kongedømmets Samtykke var nødvendigt, at Olafs Valg „for Tiden“ ikke var stemmende med Rigets Bedste, ja at der var Omstændigheder ved Valget, „som man for den geistlige Stands Æres Skyld vilde fortie“.

Nu var det næste Skridt, at „Legaten“ Marcellus (om hvem Kongen ikke vidste, at endog hans Fuldmagt som Collector var tilbagekaldt) skulde gjøres til den norske Kirkes Primas. Marcellus, der slog om sig med sin store Indflydelse i Rom, kunde allerede i August kalde sig „Archipostulatus“, og Capitlet er formodentlig blevet tvunget til at postulere ham. Han sendtes nu til Rom i Kongens Ærinde, men Christiern forbeholdt sig dog at udsee en ny Candidat til Erkestolen,

¹⁾ Reuterdaahl. D. sv. K. Hist. III, 2. S. 29.

hvis Marcellus ikke inden Juletid 1451 havde bragt hans romerske Affærer til en ønskelig Ende.

Erkestiftet var saaledes uden Overhoved og maa som sædvanligt under Ledigheden være bestyret af Capitlet. Men den, som inden dette har havt mest at sige, var udentvivel Mag. Olaf Thronssøn, der i disse Aar synes at have opført sig med stor Værdighed, Klogskab og Moderation. I Slutningen af 1452, da Krigen mellem Christiern og Kong Karl ogsaa berørte det nordenfjeldske Norge, finde vi Hr. Henrik Jenssøn (Gyldenløve), Aslak Bolts tidligere omtalte Frænde, som Befalingsmand i Thrøndelagen, men ved hans Side Mag. Olaf. Disse Hovdinger bleve begge to fangne og bortførte af de Svenske og slap først løs i Midten af det følgende Aar.

Imidlertid havde Marcellus været alt andet end heldig paa sin Confirmationsreise. Paven vilde ikke bekræfte hans Postulation og paa Tilbageveien blev han arresteret i Köln, hvor han forlængst kun var altfor godt kjendt som den, han i Virkeligheden var, ja han blev endog mishandlet, men slap dog løs ved Flugt og kom tilbage til Norden og igjen i Christierns Tjeneste. Norge gjensaa han dog ikke oftere, og i sit islandske Stift har han aldrig sat sin Fod.

Paven, som ogsaa virkelig, da man havde indladt sig paa Postulation, efter de canoniske Regler var berettiget til, naar han ikke vilde antage den Postulerede, at skride til Provision, udnævnte imidlertid under 27 Febr. 1451 en anden Udlænding til Erkebiskop af Nidaros. Denne Mand var Dr. theol. Henrik Kalteisen, en, som man maa tro, hæderlig Dominikaner fra Koblenz, der besad Tidens theologiske Lærdom, havde været Lærer ved Wiens Universitet og under Baselerconciliet ivrig staaet paa den pavelige Side.¹⁾ Kalteisen reiste efter sin

¹⁾ Se herom Münter Kirchengesch. Dänemarks II. 204, Pontoppidans Annaler II. 206, men fornemmelig Wersenberg, Die groszen Kirchenversammlungen II. 348. I Skriftet: Ephemerides Dominicanæ (af R. P. F. Fredericus Steill, Dillingen 1691) findes (vol. II, 591 sqq.) en Oversigt over de merkeligste Mænd i Dominikanerordenen, hvoriblandt ogsaa Henrik Kalteisen. Der gives først en kort Skildring af hans Liv og Virksomhed, Indskriften paa hans Gravsten o. s. v. Derpaa følger en fuldstændig Fortegnelse med udførlige Uddrag af hans Skrifter, bl. a. hans Tale ved Conciliet i Basel 1433, hans Digte o. s. v. (Denne Notits skylder jeg Stipendiat A. Bugge, der har seet Bogen i Rom.) See ogsaa Werlauff, i Skand. Literaturselskabs Skrifter XVI. 87.

Indvielse til Norden og fremstillede sig for Kong Christiern 1452. Denne, der ikke havde norske Raader hos sig, erkjendte ham, lod ham aflægge Ed som norsk Rigsraad og medgav ham Brev til Nidaros Domcapitel.

I Februar 1453 var den nye Erkebiskop i Bergen og udstedte derfra den sædvanlige Opfordring om at erholde *subsidiium pallii*. Han var fremdeles i Bergen, hvorfra han sendte et Brev til Island, i April og drog saa til sit Sæde i Throndhjem, ledsaget af to andre Biskopper og andre Rigsraader. Ogsaa her maa han være bleven anerkjendt.

Men hans norske Værdighed tog en brat Ende. Da nemlig Kong Christiern om Høsten i det følgende Aar 1453 var kommen til Bergen, udstedte nogle Rigsraader en Erklæring i det hele Raads Navn, der skulde bringes til Paven ved to Geistlige, af hvilke den ene, Udlændingen Daniel Kepken var kommen til Norge med Marcellus og bleven anbragt som Kannik i Nidaros. Erklæringen gik ud paa, at Kalteisen var antagen af Kongen uden det norske Raads Vidende og Samtykke, at Kongen af den Grund havde faaet hele den norske Almenhed imod sig, „og at der var skeet et saa heftigt Oprør mod Henrik Kalteisen, at Kongens Embedsmænd kun med yderste Møie formaaede at redde ham af Oprørernes Hænder“. Ja, Forbitrelsen var saa stor, at hele Norges Folk var bestemt paa hellere at finde sig i Død og Ulykke, ja Tilbagefald fra Troen, end i at taale „Broder“ Henrik Kalteisen eller nogen anden Biskop, der ikke var valgt af Kirken og kaldet af Kongedømmet, som med stor Bekostning havde grundet Kirkerne o. s. v. „Broder“ Henriks Sæder vare derhos ganske forskellige fra Nordmændenes, han var en svagelig Mand, taalte ikke Klimatet og duede ikke til de nødvendige lange Reiser. Derfor havde han selv indseet, at han var uskikket til Erkebiskop og tilbudt sig at resignere sin Værdighed i Pavens Haand. Kongen, hedder det videre, ønskede nu Mag. Olaf Throndssøn til Erkebiskop og ikke længere Marcellus, hvem han dog samtidig tog i Forsvar mod forskjellige Beskyldninger.¹⁾

At dette Brev, der sandsynligvis er forfattet af den af Kongen

¹⁾ Denne Æventyrer havde endnu i Aaret 1453 den Frækhed (og det i Kjøbenhavn) at optræde som Archipostulatus af Nidaros. Hans senere Skjebne skulle vi ikke her videre dvæle ved. Han vedblev at staa i Kongens Tjeneste, indtil han 1460 eller 1462 skal være druknet ved Sveriges Kyst.

som Cancellist oftere anvendte Daniel Kepken¹⁾, indeholder grove Overdrivelser, er baade i sig selv sandsynligt og bestyrkes yderligere, naar man vil gjøre sig bekjendt med den Stil, der jevnlig udmærker Christiern I.s Cancellis Producter. Paa den anden Side er det klart, at Norge virkelig kun var daarlig tjent med en Tydsker til Erkebiskop, men det svulstige Brev omtaler ikke den Omstændighed, at Henrik ikke forstod Sproget.

Kalteisen fandt sig i sin Skjebne og drog til Tyskland. Paven derimod negtede længe at modtage hans Resignation, og i flere Aar vedblev han derfor at føre Titel af Erkebiskop af Nidaros. Men fra 1453 af optræder igjen Olaf Throndssøn som Electus, styrede Stiftet og var Medlem af Rigsraadet. Som saadan finder man ham paa Elfsborg 1455 og i Skaane 1458.

Dette sidste Rigsraadmøde er i mange Henseender af Vigtighed for Norges Historie i Almindelighed og ogsaa for dets Kirkehistorie. Her var det, at det omsider lykkedes den høie norske Geistlighed ved at gjøre Christiern I politiske Indrømmelser og Tjenester at opnaa en formelig og blivende Anerkjendelse af den gamle Sættargerde eller compositio i Tønsberg 1277, der ovenfor oftere er omtalt.²⁾ Selvfølgelig kunde dette nu langt fra ikke faa den Betydning, som det vilde have havt, om den var vedblevet at være gjeldende, dengang Erik Magnussøns Regjering kuldcastede den i Jon II's Tid, men den bragte dog Prælaterne flere Fordele, og Jons Christenret er fra nu af vistnok traadt i Gyldighed. Erkestolen gjenvandt nu sin Myntret, og fra de tre sidste Erkebisper har man bevarede Mynter.

Kort efter lykkedes det Olaf Throndssøn at erholde Pavens Confirmation og saaledes at blive virkelig Erkebiskop. Pave Calixtus III tilskriver i Juni 1458 Henrik Kalteisen et Brev, hvori han først roser denne for *ingentia merita* og derpaa meddeler, at da Henrik formelig har afstaaet Erkebispedømmet, er Olaf bleven provideret til dette (thi om Bekræftelse af et Valg var der jo ikke mere Tale). Men Olaf havde, hedder det videre, for sig og i Tilfælde for Efter-

¹⁾ Se om denne Mand, der kun trak Indtægter fra Nidaros, men opholdt sig i Kjøbenhavn, Rørdam, Kbhvns. Kirker og Klostre 117—118.

²⁾ Dipl. Norv. XIII No. 95.

mænd lovet, at lade udbetale 200 rhinske Gylden om Aaret i to Terminer i den nederlandske Stad Campen som Pension til Henrik.¹⁾ Dennes Afsked fra Nidaros ledsagedes af en Udnævnelse for en Forms Skyld til det imaginære Erkestift Cæsarea. Paverne benyttede siden Henrik som Afladsprædikant i Tydskland indtil hans Død 1465. I Domikanerklostret i sin Fødeby Coblenz, i hvilket han ogsaa blev begravet, havde han stiftet et Alter for St. Olaf til Minde om sin korte norske Erkebiskopstid. I den gamle norske Erkebispeliste forekommer et Par Ytringer, som vidne om, at man her i Norge dog har erindret ham med en vis Sympathi. Rygtet om hans Olafsalter var naaet til os, og han kaldes *doctor theologiae egregius*. Endnu findes i Gymnasialbibliotheket i Coblenz bevaret 8 Bind Haandskrifter, der have tilhørt ham, men det Haab, man undertiden har næret om i hans Efterladenskaber at finde Bidrag til Nordens Historie, vil vistnok ikke opfyldes.²⁾

I 1459 har Olaf Thronæssøn, rimeligvis personlig, i Rom udstedt Obligation for de sædvanlige 800 Gylden til Paven samt de mindre Ydelser.³⁾ Som virkelig Erkebiskop finde vi ham tilstede i Bergen 28 Juni s. A.

Om Olafs Regjeringstid er ikke meget at sige, hvad enten dette nu skyldes mangelagtige Kilder, eller den i sig selv ikke har været af større Mærkelighed. Et Archidiaconat synes under ham at være oprettet,⁴⁾ uden at dets Indehaver paa den Tid nævnes.

Med Hanseaterne synes Olaf at have staaet i venskabelig Forbindelse, da et Kildeskift, som nedenfor skal citeres i Anledning af hans Død, kalder ham de tyske Kjøbmænds Ven. Rimeligvis har han staaet i betydelig Handelsforbindelse med dem, hvad Erkebiskoppen naturlig maatte gjøre paa Grund af sin store Fisketiende og det betydelige Fiskeri, som hans Tjenere dreve fra Værene. I Forbindelse hermed staaer det maaskee, at han 1465 indkjøbte en Gaard i Bergen,⁴⁾ hvor han dog, som bekjendt, ogsaa havde den Residents, vi kjende fra Eilifs Historie.

¹⁾ Se Catalogen over Haandskrifter i Coblenzer-Gymnasiets „Programm zu den Herbstprüfung 1832“ ved Dr. E. Dronke. S. 18 fgg.

²⁾ Storms romerske Afskrifter.

³⁾ Aslak Bolts Jordebog S. 58.

⁴⁾ Dipl. Norv. V. No. 821.

I Olafs Tid har en Mand, der idetmindste i hans Eftermands Dage (1481, 1488) var Kannik i Nidaros, i længere Tid opholdt sig i Rom. Hans Ophold her har den Mærkelighed, at han 1465 paatog sig indtil videre at være Forstander for St. Birgittas Huus i Rom „for at ikke denne svenske Eiendom skulde falde i Hænderne paa Tydskere, Italienerne eller Danske“,¹⁾ et characteristisk Vidnesbyrd om den herskende Stemning mellem Folkene.

Vi have seet, at Mans og Suderøernes Stift i det fjortende Aarhundrede ligesom af sig selv løstes fra den, man maa vel sige unaturlige Forbindelse med Nidaros's Kirkeprovinds. I Olaf II's Tid kom ogsaa Orknøerne (med Hjaltland) til at skilles fra den norske Kirke, hvad der havde større Betydning, da det her gjaldt et Stift med norsk Befolkning. Dette gik saaledes til, at, da Skotland, der hidtil ingen egen Erkebiskop havde havt, men hørt under Yorks Primat, omsider i 1472 ophøiedes til særskilt Provinds, forstod man i Pavebullen herom ogsaa at lade Biskoppen over de nysnævnte Øer, der siden 1469 vare pantsatte til Skotland, opføre som Suffragan under det nye Erkestift i St. Andrews. Herom skede imidlertid ingen Meddelelse til den norske Erkebiskop. Det foregik saa at sige bag hans Ryg, og først Olaf Engelbrektssøn blev fuldt vidende om, hvad der havde fundet Sted.²⁾

I Slutningen af Juni 1474 finde vi Erkebiskop Olaf i Bergen, hvis Bispestol just var ledig efter Finboges Død. Ved det forestaaende Valg havde Chorsbrødrene ønsket, at ogsaa Erkebiskoppen selv „med nogle af sine Prælater og Kanniker“ skulde være tilstede. Grunden til dette Ønske er ubekjendt, men sandsynligvis har Capitlet, belært af Erfaring f. Ex., da Paulus Justiniani for nogle Aar siden var bleven dem paanødt af Paven, ønsket, at Valget skulde foregaa med særegen Solennitet og Eftertryk. Det fandt Sted 22 Juni og ved det afholdte *scrutinium* valgtes enstemmig Magister og Bacc. theol. Hans Theiste, hvem Erkebiskoppen paa Stedet gav sin Confirmation. Valget blev derpaa offentlig forkyndt for Folket ved Magister Gaute, Kannik af Nidaros.³⁾

I en utrykt hanseatisk-bergensk Krønike berettes, at Erkebispnen

¹⁾ Svensk hist. Tidskr. 1882, 231.

²⁾ Dipl. Norv. VII. No. 475, 602—603.

³⁾ Dipl. V. No. 884.

samme Aar drog til Rom, formodentlig i den udvalgte Bergensbisps Følge, og at han der døde ved Catharinæ Tid (25 Novbr.) og blev begravet ved Augustinerkirken.¹⁾ Hvis dette kunde ansees paalideligt, vilde han altsaa være den første norske Erkebiskop, der døde ved Curien. At han virkelig døde paa denne Tid er vist, men i det romerske Archiv findes udtrykkeligt Vidnesbyrd om, at han er død *extra curiam*, og Sagen bliver saaledes dunkel.

1) Carsten v. Gherens Krønike (Haandskrift i Lübeck): „Anno 1474 tor Copstene toch Olaus Trunder, ertzbiscope to Drunthem, des copmans vrunt, to mathe to Rome unde starff dar Katharine, begrauen ad Augustinum.“

XXIV.

GAUTE.

1474—1510.

Erkebiskop Olaf II Thronæsson havde en Broder Ivar, der boede paa Gaarden Aspa paa Nordmøre ikke langt fra det nuværende Christianssund. Disse to Brødre skjænkede i Forening (1473) noget Jordegods, som de dels havde arvet efter sine Forældre, dels kjøbt af sin Faster, Fru Christina Thoraldsdatter, til Domkirken for en Tid af 30 Aar, efter hvis Udløb det skulde falde tilbage til rette Odelsmænd.¹⁾ Dette skede dog ikke, og Godset kom ind under et af Capitlets Præbender. Omsider paatalte dog en Dattersøns Søn af Ivar denne Sag og vandt den 1578.²⁾

Den nævnte Ivar Thronæsson paa Aspa havde mellem flere Børn Sønnen Gaute, der sattes til Studeringer og 1462 indskreves ved Rostocks Universitet, hvor han allerede det følgende Aar promoveredes til Magister. Derefter blev han, formodentlig ret snart, Kannik i Nidaros og har vistnok staaet sin Farbroder, Erkebiskoppen, meget nær.

Han blev da ogsaa hans Eftermand. Den utrykte Krønike, der nys blev citeret, fortæller, at Erkebispestolen ved Olafs Død „blev givet til en Cardinal“, hvilket i og for sig passer meget godt til den, som vi have seet, meget tvivlsomme Beretning om, at Olaf Thronæsson skulde være død i Rom, thi da vilde jo Embedet paa en saa at sige

1) Dipl. Norv. II. No. 888.

2) Norske Herredags-Dombøger, udg. af E. A. Thomle, 1 R. I. 207 fgg., hvor forskellige genealogiske Oplysninger ville findes.